

moгу pojaviti takovi sukobi između vrednota. Dinamički moral je taj koji je pozvan da riješi te sukobe.

U šestom izlaganju »Les grandes étapes de la morale chrétienne du mariage«, L. Janssens iznosi najvažnije etape kršćanskog morala o ženidbi pokazujući pritom kako se teologija Crkve tijekom minulih stoljeća nije uspjela osloboditi dualističkog poimanja ženidbe podupirući tu dualističku definiciju bez da je pokušala pokazati nutarnju povezanost ovih dvaju vidika. L. Janssens proučava najzanimljivija razdoblja započevši s naukom sv. Augustina i naukom koju su slijedili skolastici. Zaustavlja se i na nauci sv. Tome o ženidbi u kojoj dominira razlika o dvostrukoj djelatnosti prirodnoga zakona. Nakon toga govori o progresivnom preoblikovanju spoznaje čina prirode. Na kraju donosi zanimljive znakove preporoda nauke o sakramentu ženidbe koji su se pojavili nakon enciklike »Casti connubii« i Domsogov poimanja ženidbe.

U posljednjem izlaganju »La communauté conjugale et familiale d'après Vatican II« Ph. Delhaye tvrdi da opći sabor nije htio dati pojedinačna rješenja o bračnom životu nego je iznio samo opće upute sa željom da bi one postale dio mišljenja i života vjernika.

Na kraju treba spomenuti da bi ovoj knjizi više odgovarao naslov »Na izvorima morala« nego li onaj koji ona stvarno nosi. Autori ovog dijecezanskog skupa nastojali su pokazati vrijednost tradicionalnog morala i željeli su ga zajedno sa suvremenim idejnim strujama organski ugraditi u poimanje života koji je neprestano podložan promjenama.

Marijan Biškup

Norberto Valentini i Clara Di Meglio,

SEKS U ISPOVJEDAONICI, prevela M. Zaninović, Alfa, Zagreb 1976.

U današnjoj poplavi tiskane riječi sve se više traga za šakljivim temama i senzacijama, budući da

su mnoge teme već iscrpljene. Talijanski novinari Norberto Valentini i Clara Di Meglio došli su na »originalnu« ideju da na magnetofonskoj vrpci snime »ispovijedi« koje su hinili pred raznim ispovjednicima širom Italije. Tako je nastala knjiga izazovnog naslova i sadržaja koju su autori zaokružili svojevrsnim bilješkama i razmišljanjima, a na početku nosi i mišljenje francuskog sociologa Pierrea Dondainea. (Il sesso in confessionale, Padova 1973). Hrvatskom prijevodu dodan je i pogovor Igora Mandića.

Novinar i novinarka su — naročani magnetofonima — obilazili talijanske crkve i salijetali ispovjednike, hineći izmišljene probleme s područja spolnog morala, jer je spolnost u središtu čovjekova života i današnje krize ispovijedi (»osamdeset i tri posto grijeha je spolne naravi«, str. 14). Oni su u svemu snimili 636 ispovijedi, od kojih u 477 slučajeva »ispovijedala« se žena (novinarka), a u 159 slučajeva muškarac (novinar). To bi navodno u Italiji bio omjer zastupljenosti spolova u ispovijedi. Priznanje grijeha i razna pitanja odnosili su se na šest »vrućih« tema spolnog morala: granice dopuštenoga u intimnostima zaručnika, potpuni spolni odnosi među zaručnicima, osamljene žene i samozadovoljavanje, ljubavna igra u braku, problem reguliranja poroda i kontracepcija te položaj rastavljenih bračnih drugova koji bi željeli stvoriti novu obitelj.

Autori nigdje ne pokazuju izravnu nakanu da obezvrijede samu ispovijed kao takvu. Oni, po vlastitim riječima, žele samo pokazati duboku krizu u kojoj se ispovijed danas nalazi i nespornost ispovjednikâ da shvate prilike i potrebe današnjeg čovjeka. Drugo je pitanje da li je to doista prava nakana autora ili se pod njom krije nešto drugo.

Moglo se i očekivati da će knjiga naići na burno reagiranje, osobito s crkvene strane. Imajući to u vidu, autori su se potrudili da sociolog Dondaine u uvodu istakne znanstvenu vrijednost djela: »Ova knjiga... predstavlja posebno za nas

sociologe izvor istraživanja od svestranog humanog interesa. Za Crkvu bi morala biti poticaj širem objektivnom razmišljanju» (str.7).

Djelo je više nego sporno, i s formalne i s materijalne strane. Prije svega s formalne strane. Je li moralno dopustiv način da novinari hine ispovijed, i potajno je snimaju na magnetofon, objavljuju u knjizi i od toga prave »posao«? Nije li time nanesena šteta ispovijedi ne samo ukoliko ona sadrži službenu vjersku tajnu nego i naravnju? Interesantno je da Dondaine olako prelazi preko problema, smatrajući da su opisani slučajevi dovoljno anonimni i depersonalizirani. Ne samo da to ne stoji (zbog malog broja ispovjednika moglo se nagađati o kojem se ispovjedniku radi) nego i sam način potajnog snimanja, osobito kad je riječ o tako intimnoj pojavi kao što je ispovijed, nije moralno dopustiv. Među ljudskim pravima postoji i pravo na intimnost koje osobito danas valja poštovati. Da ta moralna dimenzija nije prisutna u pogovoru Igora Mandića, ne bi trebalo ni posebno spominjati. On se upravo raduje što su konačno i »ispovjedaonice pretražene«.

Može se raspravljati da li je izopćenje kojim se je zaprijetila Kongregacija za nauk vjere podesean način reagiranja u ovakvim slučajevima. Ipak valjalo je dignuti glas u korist ispovjedne tajne i uopće čuvanje intimnosti u ljudskim susretima. Danas kad postoje tolika tehnička sredstva da se prodre u intiman i osobni život drugih, mora rasti i moralna svijest o osobnim pravima i o stanovitim granicama u upotrebi obavještajnih sredstava. Time nije rečeno da je ispovijed posve izuzeta od stanovite vrste provjere i analize, ali na to imaju pravo vjernici i ispovjednici koji sami sudjeluju u ispovijedi a ne netko treći koji hini ispovijed i neovlašteno se u nju upliće, mijenjajući joj konačno narav.

Što se tiče analitičke vrijednosti samog postupka, mogu se navesti razni prigovori. Zapravo, ne radi se o 636 raznih slučajeva, nego je posrijedi uvijek isti novinarski par koji pod točno određenim vidnim

kutom prilazi »ispovijedi«. Zapravo radi se o prijevari u koju oni uvlače ispovjednike. Čitajući opis slučajeva i, osobito, popratne bilješke, odmah upada u oči njihova nenaravnost i ideološka pozadina. Iako se autori nigdje ne izjašnjaju o svojoj vjeri, čak pokušavaju ući u stanovita teologiziranja, ipak njihove su pozicije ideološki simplističke i krute i nikako ne odaju vjernički mentalitet. Novinarskom jednostavnošću tu se govori kako »novi čovjek ne vjeruje više u apsolutni moral nego u moralne principe koji se prilagođavaju sredini i kulturi na čijem području djeluju« (str. 11). Stoga je i razumljivo da autori prilaze posve relativistički problematici spolnog morala. Osobito se uočava zbrka s obzirom na narav spolnosti. S pravom se može reći da spolnost pripada čovjekovoj naravi, da je ona naravna pojava, ali to ne znači da se ona poistovjećuje s genitalnošću. Kako to često biva, autori svoje slučajeve grade na dilemi: ili spolnost u genitalnom obliku (spolni odnosi ili samozadovoljenje) ili nenaravno i bolesno stanje. Trećeg izlaza nema. Stoga je u »ispovijedima« često riječ o psihološkim i fiziološkim potrebama, o potrebi spolne adaptacije prije braka, o zah-tjevima naravi itd. Isto tako iskri- vljen je pojam ljudske ljubavi. U hrvatskom prijevodu govori se o masturbaciji (autoerotizmu) kao o »samačkoj ljubavi« (str. 105), što zvuči besmisleno u kontekstu cjelovite i autentične ljudske ljubavi. Idejna pozadina slučajeva je ona koju danas većinom susrećemo u pseudoznanstvenoj seksološkoj literaturi za široku potrošnju.

No pustimo po strani formalno-metodološke i opće vidove i obratimo malo pažnju onom materijalu koji nam je dan u knjizi. Nitko ne stavlja u pitanje autentičnost opisanih slučajeva, pa valja pretpostaviti da su se tako i zbili, makar možda ne došli do izražaja svi slučajevi. Potanje se opisuju samo tipični slučajevi, neki u cjelini a neki u važnijim dijelovima. Korisno je upoznati tu materijalnu stranu knjige.

S obzirom na prvi kompleks pitanja (granice dopuštenog u intim-

nostima zaručnika) osamdeset i šest posto ispovjednika bilo je — po sudu autora — stroge linije, dok ih je četrnaest posto koji su otvoreniji i snošljiviji. Dok ima ispovjednika koji su strogi i glede manjih intimnosti među zaručnicima (poljupci, zagrljaji), dotle su drugi snošljiviji i glede spolnih odnosa te u teškim slučajevima stvar prepuštaju praktično savjesti (str. 44-58). Stotinu i šesnaest razgovora bilo je o zaručnicima koji imaju potpune spolne odnose. Svi su ispovjednici bili načelno protiv predbračnih spolnih odnosa među zaručnicima. Sto i četiri ispovjednika bili su spremni uskratiti i odrješenje u slučaju da pokornik nije bio voljan prekinuti sa spolnim odnosima, u četiri slučaja razgovor nije bio jasan (ili je magnetofonska vrpca bila loša), ali u osam slučajeva ispovjednici su podijelili odrješenje iako je pokornik izjavio da će nastaviti sa spolnim odnosima (str. 87). Našao se i ispovjednik koji smatra da je spolni odnos s bludnicom manje zlo nego spolni odnos među zaručnicima pa bi mogao doći u obzir kao manje zlo (str. 81-82).

Dvedeset i šest ispovjednika bilo je pitano kakav je stav Crkve »prema drami jedne žene srednjih godina koja živi sama i koja je normalna u svojim potrebama u ljubavi i spolnosti« (str. 105).

Autori smatraju da mogu ovako sažeti odgovore: »Crkva u tim slučajevima može odobriti samo život potpune čistoće. Ali dok šezdeset svećenika ostaju nepopustljivi na toj poziciji, drugih trideset i šest nastoje shvatiti muku pokajnice, pa unatoč tome što joj utuvljuju da je odnos izvan braka ili pribjegavanje samačkoj ljubavi grijeh, savjetuju joj da se ponaša kako najbolje umije, tražeći savjet i oporostaj izravno od Boga« (str. 105).

Može biti interesantno kako ispovjednici odgovaraju na pitanje da li je težji grijeh izvanbračni odnos ili samozadovoljenje. Obično je odgovor da su oba grijeha jednako teška, ali na daljnje inzistiranje četrdeset i četvorica smatraju da je izvanbračni odnos manje težak grijeh (»jer je barem priro-

dan«), dok trideset i osmorica misle da je samozadovoljenje manje težak grijeh (»jer barem ne upliće u grijeh drugu osobu«) (str. 143).

S obzirom na »ljubavnu igru« svi ispovjednici smatraju da je ona dopuštena, ali kao priprava za potpun spolni čin. Gotovo polovica ispovjednika pokazuje stanovitu znatiželju da »konkretno dokuče mehaniku ljubavne igre, naročito kad je govornik žena« (str. 175). No općenito uzevši autori su pri obradi ankete zaključili, suprotno onome što su očekivali, da se »držanje ispovjednika ne mijenja bitno prema tome da li ima pred sobom pokajnika ili pokajnicu« (str. 17). S obzirom na ljubavnu igru autori smatraju da je crkveno gledanje mnogo slobodnije negoli nekada i da vodi računa o suvremenom senzibilitetu.

Može se očekivati da će odgovori na pitanja o reguliranju poroda i kontracepciji biti šareni i raznoliki. Sto i pet snimljenih razgovora dade se uglavnom svrstati u tri skupine. Dvadeset i sedam ispovjednika dopušta supružima da se mogu ponašati na taj način da spolni čin ne bi doveo do oplodnje. Četrdeset i šest ispovjednika dopušta sudjelovanje u takvu spolnom činu u slučaju kad odgovornost nosi druga strana. Ispovjednici su uglavnom spremni da pokornika rastežete i da odgovornost prebace na odsutnog bračnog druga. Treća skupina — trideset i dva — smatra da glede reguliranja poroda vrijedi: ili čistoća ili metoda Ogino-Knausa (str. 208). Svaki drugi način je — prema ovima — smrtni grijeh. Vidi se da se ispovjednici s obzirom na reguliranje poroda ne slažu, čak su im postupci kontradiktorni. Oni svi načelno drže da je grešan spolni čin izvršen na taj način da bi onemogućio oplodnju, ali u praksi postupaju različito. Prva skupina izlazi iz teškoće prepuštajući konačnu odluku savjesti pojedinca, a druga nalazi lakše rješenje kad može pokornika rasteretiti odgovornosti.

Novinari-pokornici potrudili su se da se »ispovijede« i u ime rastavljenih bračnih drugova koji u svojoj osamljenosti misle o moguć-

nosti nove bračne veze ili su već u njoj. U sto i dva od sto dvadeset i tri registrirana slučaja ispovjednici su bili radikalni te bi uskratili održenije ako pokornik ne bi bio spreman držati se crkvenih kanonskih propisa glede braka. Ipak u dvadeset i jednom slučaju »ispovjednik je pristao, unatoč oklijevanju i suzdržljivosti različite prirode, da dade održenije rastavljenom suprugu koji je ponovo stvorio ili upravo stvara novu vezu i nema nikakve namjere da je prekine« (str. 252).

Što valja, na kraju, suditi o ovoj knjizi? Prije svega, žaliti je što su autori izabrali način i metodu koje nikako ne možemo odobriti pod moralnim vidom. Protive se ne samo vjerskom osjećaju nego i normalnim odnosima među ljudima. **Žaliti je, nadalje**, što autori prilaze ispovijedi s laicističkih pozicija, ponavljajući teze i krilatice koje se ne daju do kraja spojiti s iskrenim vjerskim uvjerenjem. Više ili manje izričita ideološka polazišta već unaprijed određuju tok ispovijedi, tako da na kraju svih šest stotina trideset i šest slučajeva nosi pečat istog ideološkog arsenala, doduše ne baš jako dubokog ali simptomatičnog za danas vrlo rašireni mentalitet.

No knjiga je tu, pa valja nastojati da se uoči i ono pozitivno što ga ona može sadržavati, to više što nas kršćanska mudrost uči da i iz zla može izaći dobro.

Pretpostavivši, dakle, da su slučajevi opisani u knjizi autentični, oni nam empirijski govore o teškoćama u kojima se danas nalaze i ispovjednici i pokornici. Potvrđuju onu sliku o »krizi ispovijedi«, o kojoj se danas tako često govori. U tom smislu možemo se složiti s Dondaineom da knjiga može biti poticaj za razmišljanje. Nećemo govoriti o pozitivnostima ispovijedi, ne samo negdašnje nego i današnje, koje nažalost tako malo u knjizi dolaze do izražaja. O vrijednosti i koristi ispovijedi imamo dovoljno dokaza i svjedočanstva da je diskusija o tome suvišna. Uostalom autori ne stavljaju u pitanje ispovijed kao takvu. Očito proizlazi da se danas ispovjednici prilično razilaze u konkretnim odgovorima i

stavovima. To je posljedica kulturnih duhovnih i teoloških pomaka koje doživljavamo u naše dane. Nema više, u mnogo slučajeva, one stopostotne sigurnosti koju je imao ispovjednik glede pojedinih konkretnih čina. Negdašnja jasnoća o tome što je grijeh a što nije, što je teški grijeh a što laki, kao da je pomućena. Ako se ne varamo, ispovijed je dosada bila velikim dijelom »objektivistički« obojena pa se sada nalazi u teškoćama budući da se »objekt«, tj. konkretne ljudske prilike, uvelike izmijenio. Svi su izgledi da ispovijed nalazi izlaz iz teškoća većem naglašavanju subjektivne komponente, što je uostalom u skladu s dogmatskim učenjem da je subjektivna dispozicija neposredni objekt sakramenta pokore. Manjak je mnogih ispovjednika, opisanih u knjizi, da o moralnom djelovanju sude pretežno objektivistički i aktualistički, pa ne znaju naći odgovora kad im netko priđe iz perspektive koja nije njihova. Mnogi ispovjednici još uvijek stoje na pozicijama koje su prevladavale prije nekoliko desetljeća, kao da novija teologija i Drugi vatikanski sabor nisu donijeli novih ili jačih naglasaka, važnih i u slavljenju sakramenta pokore. Tako neki ispovjednici toliko ističu rađanje kao cilj spolnog djelovanja da personalistička crta ne dolazi do izražaja. Nedostatak psiholoških i antropoloških spoznaja je uočljiv kod mnogih ispovjednika. Tu je velika potreba da se ispovjednici upoznaju s realnim dostignućima ne samo teoloških nego i antropoloških znanosti.

Danas se govori o »krizi ispovijedi«. Možda je opravdanije govoriti o »krizi ispovjednika«. Nalaze se u teškoj i nezavidnoj situaciji. Dužnost je svijui, osobito biskupa i teologa, da im pomognu kako bi svoju odgovornu dužnost obavljali dostojno svog poziva. Stoga i ova knjiga, koliko god bila tendenciozna i preuzetna, mogla bi donekle pružiti zrelost i teološki kritičkom čitaocu kakvu-takvu empirijsku sliku glede ispovijedi, barem što se tiče Italije, a sva je vjerojatnost da se opisi mogu primijeniti i drugdje.

M. Valković